

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.4.62>

КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ СПОСОБУ ВЧИНЕННЯ НЕЗАКОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ОРГАНІЗАЦІЇ АБО ПРОВЕДЕННЯ АЗАРТНИХ ІГОР

Топорецька З.М.,
*доктор юридичних наук, доцент,
головний науковий співробітник
наукової лабораторії №1 НОЦ
Національної академії Служби безпеки України
ORCID: 0000-0002-2441-4852*

Топорецька З.М. Криміналістичний аналіз способу вчинення незаконної діяльності з організації або проведення азартних ігор.

У статті досліджуються особливості криміналістичної характеристики способів вчинення та приховування незаконного грального бізнесу в Україні. Наголошується, що розвиток інформаційних технологій і поява нових організаційних схем у сфері азартних ігор сприяють ускладненню механізмів вчинення цього злочину, зокрема через функціонування прихованих наземних закладів, інтернет-хабів із серверами за кордоном, використання «дроп-схем» у фінансових операціях і маскуванні під легальну підприємницьку чи медіа-діяльність. Це значно ускладнює процес доказування, а також вимагає модернізації криміналістичних та процесуально-правових підходів. Аналізується зміст способу злочину, який охоплює підготовку, безпосереднє вчинення та приховування, а також пов'язується з обстановкою, місцем, часом та знаряддями вчинення. Окрема увага приділяється тому, що дії злочинців відображаються у слідах, які стають важливим джерелом доказової інформації. Виділено чотири основні форми вчинення цього кримінального правопорушення, кожна з яких проявляється різноманітними способами. При цьому, діяльність у сфері незаконних лотерей не відноситься автором до незаконного грального бізнесу і виноситься за межі цього дослідження. Наголошується на значній різноманітності форм та прийомів вчинення незаконного грального бізнесу, що охоплюють як класичні схеми організації залів, так і новітні онлайн-формати з транснаціональними ознаками. Виявлено основні тенденції приховування злочину: використання закритих приміщень, контроль доступу для «своїх» клієнтів, маскуванні під легальні проекти, залучення «дропів» у фінансових операціях та використання технічних засобів безпеки. Зроблено висновок, що постійне виникнення нових моделей діяльності не дозволяє сформулювати вичерпний перелік способів вчинення цього злочину, що зумовлює необхідність міждисциплінарного підходу з поєднанням кримінального права, процесу, криміналістики та кібербезпеки для забезпечення ефективності розслідування.

Ключові слова: незаконний гральний бізнес, спосіб вчинення, кримінальне правопорушення, азартні ігри, криміналістична характеристика, розслідування, організатор, гральний заклад.

Toporetska Z.M. Forensic analysis of the method of committing illegal activities of organizing or conducting gambling.

The article examines the features of the forensic characteristics of the methods of committing and concealing illegal gambling in Ukraine. It is emphasized that the development of information technologies and the emergence of new organizational schemes in the field of gambling contribute to the complication of the mechanisms of committing this crime, in particular through the operation of hidden land-based establishments, Internet hubs with servers abroad, the use of «drop schemes» in financial transactions and disguised as legal entrepreneurial or media activities. This significantly complicates the process of proving, and also requires the modernization of forensic and procedural legal approaches. The content of the method of the crime is analyzed, which includes preparation, direct commission and concealment, and is also associated with the circumstances, place, time and instruments

of commission. Special attention is paid to the fact that the actions of criminals are reflected in traces, which become an important source of evidentiary information. Four main forms of committing this criminal offense are highlighted, each of which manifests itself in various ways. At the same time, the author does not consider activities in the field of illegal lotteries to be illegal gambling and is beyond the scope of this study. The author emphasizes the significant diversity of forms and methods of committing illegal gambling, covering both classic schemes for organizing halls and the latest online formats with transnational features. The main trends in concealing the crime are identified: the use of closed premises, access control for «one's» clients, disguised as legal projects, involving «drops» in financial transactions, and the use of technical security measures. It is concluded that the constant emergence of new models of activity does not allow for the formation of an exhaustive list of methods of committing this crime, which necessitates an interdisciplinary approach combining criminal law, process, forensics and cybersecurity to ensure the effectiveness of the investigation.

Key words: illegal gambling business, method of commission, criminal offense, gambling, forensic characteristics, investigation, organizer, gambling establishment.

Постановка проблеми. Спосіб вчинення незаконного грального бізнесу постійно ускладнюється та змінюється під впливом технічного прогресу й організаційних схем організованої злочинності. Нові моделі – від прихованих наземних залів і локальних мереж-симуляторів до повноцінних онлайн-хабів із серверами за кордоном, «дроп-схем» у платіжних операціях та маскуванню під медіа-проекти чи легальний бізнес – роблять фіксацію та доказування складу злочину надзвичайно складними.

Це породжує нагальну проблему модернізації як криміналістичних підходів, так і процесуально-правових інструментів: потрібно розробити методики збору й інтерпретації інформації про способи підготовки, вчинення та приховання таких правопорушень (включно з цифровими слідами, платіжними ланцюгами, номінаціями «номінальних» підприємців і дропів), а також удосконалити процесуальні стандарти фіксації доказів (реєстрація правил спортивного покеру, фіксація технічного стану обладнання, документування платіжних потоків). Без міждисциплінарного підходу – поєднання кримінального права, процесу, криміналістики та кібербезпеки – ризик безкарності і подальшого розширення незаконних гральних мереж зростає, що ставить під загрозу ефективність правоохоронних розслідувань і захист суспільних інтересів.

Криміналістична характеристика будь-якого кримінального правопорушення – це інформаційна модель, яка представляє злочинну діяльність у взаємозв'язку з оточуючим середовищем як об'єктивне явище. Вона відтворює типовий набір ознак певного виду (групи) злочинів, демонструє закономірні взаємозв'язки між ними та дає змогу вибрати відповідні методи й засоби розслідування [1, с. 19].

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати поняття, види й характеристику способів підготовки, вчинення та приховання незаконного грального бізнесу в Україні, визначити їх типові моделі та інформаційні ознаки, які можуть слугувати джерелом доказів, і розробити практичні рекомендації для підвищення ефективності виявлення, фіксації та розслідування таких правопорушень органами досудового розслідування.

Стан опрацювання проблематики. Дослідженню питань криміналістичної характеристики певних кримінальних правопорушень, дослідженню її змістовного наповнення та характеристиці конкретних її елементів присвячені роботи багатьох вітчизняних вчених, зокрема: В.П. Бахіна, О.В. Бишевець, О.О. Дудорова, В.О. Коновалової, В.Г. Лукашевича, Н.О. Петричко, М.А. Погорецького, А.В. Савченка, Д.Б. Сергєєвої, М.В. Салтевського, О.Ю. Татарова, С.С. Чернявського, В.Ю. Шепітька та багатьох інших. Нами свого часу теж було присвячено значну увагу питанню криміналістичної характеристики особи злочинця [2, с. 44], але з того часу минуло більше десяти років, впродовж яких суттєво змінились не лише способи цього кримінального правопорушення, але й неодноразово зазнавала суттєвих змін диспозиція статті 203-2 КК України, що вимагає оновлення підходів до криміналістичної характеристики способу вчинення цього кримінального правопорушення.

Виклад основного матеріалу. У системі структурних елементів криміналістичної характеристики кримінального правопорушення важливе місце посідають способи вчинення кримінального правопорушення, які в криміналістиці традиційно розглядаються в широкому розумінні як спосіб підготовки, вчинення та приховання кримінального правопорушення. Спосіб вчинення злочинів

визначається також обставинами їх вчинення: обстановкою, місцем, часом, засобами та знаряддями вчинення злочинів [3, с. 286]. Спосіб відображається у слідах-наслідках, які залишаються на місці події після його вчинення та є важливим джерелом відомостей про злочинну поведінку.

Спосіб вчинення кримінального правопорушення це сукупність послідовних дій, які здійснює особа для досягнення злочинного результату. Він охоплює всі етапи діяльності правопорушника: підготовку (вибір місця, об'єкта, засобів та знарядь), безпосереднє вчинення кримінального правопорушення та приховування його слідів. Характер дій злочинця дає змогу встановити його особисті риси, рівень підготовки, навички, фізичні особливості (наприклад, ліворукість чи фізичні вади) [4, с. 305].

Обстановка вчинення кримінального правопорушення це сукупність чинників зовнішнього середовища, які взаємодіють між собою й формують умови злочину. До них належать просторово-часові, матеріальні, кліматичні, побутові та інші обставини, що впливають на хід події [5, с. 156].

Місце вчинення кримінального правопорушення це конкретна територія або приміщення, де було вчинене кримінальне правопорушення або настали його суспільно небезпечні наслідки. Його слід розрізняти з місцем події, де можуть бути виявлені речові докази чи інші сліди, пов'язані із вчиненим правопорушенням [6, с. 90].

У криміналістичному розумінні у способі незаконної діяльності з організації або проведення азартних ігор проявляються ті його інформаційні сторони, які стають результатом прояву зовні законної діяльності, проте у результаті, складаючись у єдину картину, надають інформацію про злочинну поведінку [2, с. 44]. Незаконний гральний бізнес постійно розвивається, створюються нові складні способи вчинення цього злочину та способи його маскування під законну діяльність. Можливість ефективного розслідування і розкриття цього злочину ускладнюється ще й тим, що злочинці об'єднуються в добре організовані злочинні групи, які, у свою чергу, входять в злочинні співтовариства, що дозволяє маскувати злочинну діяльність під законні моделі роботи та вести величезний кругообіг «брудних» грошей [7, с. 453].

Разом з тим, аналіз характеру дій злочинців дозволяє говорити про наявність типових для більшості операцій етапів (способів) вчинення злочину, що охоплюють: підготовку до організації та проведення азартних ігор, розробку моделі операції та здійснення необхідних організаційних і технічних заходів для її впровадження – організація азартних ігор; систематичне тривале здійснення діяльності – проведення азартних ігор чи надання можливості доступу до них; маскування під законну діяльність (у більшості випадків); отримання прибутку; ухилення від відповідальності.

Стаття 203-2 КК України передбачає відповідальність за такі діяння у сфері грального бізнесу: 1) організація азартних ігор без ліцензії на провадження відповідного виду діяльності з організації та проведення азартних ігор, що видається відповідно до закону; 2) проведення азартних ігор без ліцензії на провадження відповідного виду діяльності з організації та проведення азартних ігор, що видається відповідно до закону; 3) організація закладів з метою надання доступу до азартних ігор, які проводяться в мережі Інтернет; 4) функціонування закладів з метою надання доступу до азартних ігор, які проводяться в мережі Інтернет. Отже спосіб вчинення злочину утворюють зазначені нами вище чотири способи дій. Кожне з вказаних діянь окремо вже є самостійним закінченим злочином, хоча вказані дії можуть реалізовуватися злочинцем як окремо, так і в сукупності, що залежить від обраного злочинцем конкретного способу вчинення цього злочину.

Стаття також передбачає відповідальність за випуск чи проведення лотерей особою, яка не має статусу оператора лотерей, але, оскільки лотерейна діяльність в Україні не відноситься до грального бізнесу [8, с. 99], ми не розглядаємо її в рамках цього дослідження, оскільки приділяли увагу цьому питанню раніше [9].

Закон № 768 наразі не дає визначення діяльності з організації, проведення чи надання доступу до азартних ігор, як і не дає визначення гральному бізнесу. Проте Закон містить загальне визначення азартної гри, видів азартних ігор, гральних закладів та організаторів азартних ігор. Стаття 2 Закону № 768 визначає дозволені в Україні на підставі окремих ліцензій види діяльності у сфері грального бізнесу. Це: організація та проведення азартних ігор у гральних закладах казино; організація та проведення азартних ігор казино в мережі Інтернет; організація та проведення букмекерської діяльності в букмекерських пунктах та в мережі Інтернет; організація та проведення азартних ігор у залах гральних автоматів; організація та проведення азартних ігор в покер в мережі Інтернет.

При розслідуванні фактів незаконного грального бізнесу має бути встановлено, що особа займається одним з визначених видів діяльності у сфері грального бізнесу, при цьому, не має ліцензії. В процесуальних документах має бути зазначений конкретний вид грального бізнесу, який особа організувала або вид азартних ігор, які проводились.

Якщо ж особа має ліцензію на один вид діяльності, а проводить інший, довести це реально для наземних гральних закладів. Якщо ж мова йде про мережу інтернет, то це буде вкрай складно, адже чітких критеріїв розмежування різних видів азартних ігор, які супроводжуються візуалізацією розіграшів, практично неможливо, через відсутність вимог до такої візуалізації.

Хоча, ст. 203-2 КК України передбачає відповідальність за незаконний гральний бізнес як злочин з формальним складом і не передбачає необхідність настання наслідків від такої протиправної діяльності, але його віднесення до злочинів у сфері господарської діяльності, а також визначення азартної гри, як будь-якої гри, умовою участі в якій є внесення гравцем ставки, що дає право на отримання виграшу (призу), імовірність отримання і розмір якого повністю або частково залежать від випадковості, а також знань і майстерності гравця все ж змушують слідчого (детектива¹) встановлювати факти внесення гравцем ставки та отримання правопорушником прибутку від такої діяльності.

Разом з тим, як зазначають М.І. Мельник та М.І. Хавронюк організація азартних ігор може полягати у створенні і забезпеченні належного функціонування грального закладу і грального обладнання, підготовці персоналу, забезпеченні безпеки процесу гри, визначенні правил гри, контролі за отриманням доходів та їх розподілом тощо. Проведення азартних ігор – це безпосереднє їх здійснення, яке триває у часі та зумовлюється відповідними правилами. Вони зазначають, що до кримінальної відповідальності повинні передусім притягуватися організатори азартних ігор, які здійснюють діяльність з метою створення умов для надання можливості доступу до азартних ігор та видачі виграшів їх учасникам. Виконавцями цього злочину, на їх думку, повинні визнаватися також особи, які виконують розпорядження організаторів азартних ігор, оскільки законодавчим визначенням поняття грального бізнесу охоплюється діяльність із надання можливості доступу до азартних ігор [10, с. 590]. Ми підтримуємо позицію авторів, оскільки у разі організації незаконного грального бізнесу організованою злочинністю ролі у організації та проведенні азартних ігор дійсно розподілені між учасниками організованої злочинної групи. Але в такому разі слідство має встановити весь ланцюг злочинної діяльності, не обмежуючись лише формальними виконавцями, а також роль кожного з учасників у цьому ланцюгу.

На думку А.В. Савченка організація та проведення азартних ігор є окремими формами зайняття незаконними азартними іграми [11, с. 40]. Тому суди неправомірно відмовляють у притягненні до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили одну з форм зайняття гральним бізнесом.

Наразі ст. 203-2 КК України визначає 2 форми підготовки до злочину – організація незаконних наземних гральних закладів закладу або організація закладів з метою надання доступу до азартних ігор, які проводяться в мережі Інтернет. Зрозуміло, що злочинці ці підготовчі дії вчиняють з метою подальшого проведення чи надання доступу до азартних ігор, щоб тримати прибуток від такої діяльності. Проте дві цих форми підготовки є самостійними складами кримінального правопорушення.

Організація азартних ігор включає в себе кілька етапів, зокрема пошук відповідних приміщень для грального закладу, облаштування та належне функціонування його обладнання, підготовку персоналу та розподіл між ним обов'язків. Важливим аспектом є забезпечення безпеки гри, а також приховування незаконної діяльності, що може здійснюватися через маскування грального бізнесу під легітимну господарську діяльність. Крім того, організатори займаються рекламуванням, залученням учасників, визначенням правил гри та контролем за отриманими доходами та їх розподілом. Приміщення для ведення грального бізнесу можуть належати безпосередньо організаторам або використовуватися ними на основі цивільно-правових угод, таких як оренда. Існують випадки, коли ці приміщення використовуються без відома їхніх законних власників. Проведення азартної гри охоплює весь процес – від моменту внесення ставки до оголошення виграшу або програшу, і супроводжується чітко визначеними правилами [12, с. 6].

¹ Тут і далі можливе вживання окремо слів «слідчий», «детектив», але всі висловлені рекомендації поширюються на слідчого та на детектива.

Так, повертаючись до усталеної в криміналістиці структурі способу вчинення кримінального правопорушення, розглянемо його за елементами – спосіб підготовки, вчинення та приховання кримінального правопорушення (злочину).

Етап підготовки до злочину, а саме вчинення будь-яких організаційних дій по створенню грального закладу (наземного) або закладу для надання доступу до азартних ігор в мережі Інтернет: закупівлі необхідного грального обладнання, оренді приміщення, закупівлі комп'ютерного обладнання, розробці спеціального програмного забезпечення для доступу до ігор онлайн, створення системи прийому платежів тощо. Всі ці дії вже самі по собі є діями, направленними на організацією азартних ігор без ліцензії, що вже є злочином.

На етапі підготовки до організації, проведення, організації чи функціонування закладів для надання доступу до азартних ігор здійснюється комплекс заходів з їх організації, а саме: розробляється план здійснення незаконного грального бізнесу, спосіб приховання цього злочину, визначення кількості працівників, які необхідні для виконання плану.

При розробці моделі організації та проведення азартних ігор чи надання доступу до таких ігор онлайн злочинцями обирається оптимальний, на їх погляд, варіант поведінки, щоб максимально замаскувати таку діяльність під законну підприємницьку діяльність з найменшими затратами та ризиком. Крім того, в ряді випадків здійснюється пошук партнерів за кордоном або дії з розміщення ігрового серверу за кордоном, практикується також створення компаній в офшорних зонах, які виступають власниками ігрового серверу.

Після цього проводяться технічні заходи, спрямовані на забезпечення можливості практичної реалізації розробленого плану – пошук приміщення та грального обладнання для подальшого проведення азартних ігор в наземних гральних закладах (казино, залах гральних автоматів, букмекерських пунктах) або пошук і придбання комп'ютерного обладнання, доступу до мережі Інтернет чи засобу телекомунікаційного зв'язку, розробка чи придбання ігрових програм, пошук платіжних систем чи дропів, які будуть залучені до прийому платежів і виплати виграшів, пошук обслуговуючого персоналу тощо, які є по-суті першою формою вчинення незаконної діяльності у сфері грального бізнесу – організація азартних ігор чи організація закладів з метою надання доступу до азартних ігор, які проводяться в мережі Інтернет

Як правило, оформлення такої діяльності здійснюється на декількох приватних підприємств, які, по суті, є формальними виконавцями, кожен з яких здійснює сам по собі законну підприємницьку діяльність. Зокрема, один з них орендує приміщення та комп'ютерне обладнання, інший організовує доступ до мережі Інтернет чи інші дії.

Організація азартних ігор завжди направлена на реалізацію подальших форм вчинення цього злочину – проведення азартних ігор або функціонування закладів з метою надання доступу до азартних ігор, які проводяться в мережі Інтернет. Організовуючи азартні ігри, особа завжди має корисливий мотив та діє з метою отримання прибутку, а тому роблячи витрати на організацію незаконного грального бізнесу, особа очікує в подальшому на проведення азартних ігор в наземному закладі або надання доступу до ігор онлайн, щоб отримати від гравців кошти та в підсумку мати злочинні доходи.

При організації азартних ігор одночасно планується і спосіб приховання цього злочину, оскільки спосіб вчинення незаконного грального бізнесу шляхом здійснення зовні законної господарської діяльності одночасно є способом його приховання, що необхідно враховувати працівникам правоохоронних органів при розслідуванні та встановленні фактів вчинення незаконного грального бізнесу.

Етап безпосереднього вчинення злочину у нашому випадку є окремими формами злочинної діяльності – проведення певних азартних ігор без ліцензії або ж функціонування закладів з метою надання доступу до азартних ігор чи лотерей, які проводяться в мережі Інтернет. Такі дії вирізняються досить великою розмаїтістю способів їх вчинення, сферою господарської діяльності, тривалістю здійснення, комбінацією й складністю різноманітних прийомів, що застосовуються.

Під проведенням азартної гри, як правило, розуміють процес, який триває у часі від початку гри (внесення ставки) до моменту її завершення або оголошення результату про програш гравця, або ж отриманням гравцем виграшу. При цьому, такий процес підпорядкований чітко визначеним наперед правилам [13, с. 144].

Функціонування закладів з метою надання доступу до азартних ігор, які проводяться в мережі Інтернет полягає у наданні гравцям доступу до азартних ігор, які формально не органі-

зовуються чи не проводяться особами, які надають до них доступ. Така ситуація виникає при вчиненні злочину в Інтернет-казино, коли сервер знаходиться за межами гравального закладу або взагалі за кордоном. Проведення та надання можливості доступу до азартних ігор є метою їх організації.

Етап приховування злочину тісно пов'язаний з попередніми етапами, оскільки гравальний бізнес є нелегальним, а відтак потребує постійного приховування злочину як на стадії організації азартних ігор, так і на стадії їх безпосереднього проведення та надання доступу до них.

Відносно новим способом приховування цього злочину стали поширені сьогодні стрімінгові платформи чи медіапроекти. Так, *«у м. Києві викрили підпільний онлайн-майданчик, який маскувався під стрімінгову платформу та медіапроект, але насправді використовувався для організації нелегального гравального бізнесу без дозвільних документів. Досудовим розслідуванням встановлено, що у Печерському районі міста Києва функціонував нелегальний гравальний хаб, де в онлайн-форматі проводили азартні ігри, маскуючи під медіапроект діяльність понад десяти заборонених інтернет-казино. У результаті обшуків, проведених на підставі ухвали суду, детективи БЕБ виявили та конфіскували технічні засоби, за допомогою яких забезпечувалася робота нелегального гравального бізнесу. Серед вилученого: комп'ютери, серверне обладнання, аудіо- та відеотехніка, а також елементи мережевої інфраструктури»* [14].

Проте способи приховування злочину не завжди включають маскуванню під законну діяльність, частина організаторів таких закладів обмежується лише приховуванням гравального закладу від широкого загалу, їх розміщення в приміщеннях, які закриті для вільного доступу (наприклад, окремих зал ресторану, кафе чи магазину), а допускають до закладу лише постійних клієнтів.

Можемо виділити такі способи приховування незаконного гравального бізнесу: ретельний підбір учасників організованої злочинної групи та обслуговуючого персоналу закладів; маскуванню входу до гравального закладу; прийом лише «перевірених клієнтів»; приймання ставок лише від «своїх»; організація гравального бізнесу під виглядом законних закладів (відеостудій, стрімінгових платформ); проведення ставок і видання вигравів за допомогою «дропів» чи платіжних систем; відсутність зовнішньої реклами у місцях розташування гравальних закладів; встановлення засобів відеоспостереження; посилена охорона гравальних закладів; маскуванню незаконного походження прибутків від гравального бізнесу.

Висновки. У результаті проведеного дослідження теоретично обґрунтовано поняття способів підготовки, вчинення та приховування незаконного гравального бізнесу в Україні. Визначено, що вони охоплюють широкий спектр дій – від організаційних і технічних заходів підготовчого характеру до використання складних фінансових і цифрових інструментів для маскуванню злочинної діяльності.

Систематизація видів способів показала, що вони можуть мати як традиційні прояви (створення та функціонування нелегальних закладів, використання підставних осіб), так і сучасні, пов'язані з розвитком інформаційних технологій (онлайн-платформи, сервери за кордоном, платіжні схеми через «дропів»). Такий поділ забезпечує можливість точнішої криміналістичної характеристики злочинів і створює підґрунтя для вироблення ефективних методик розслідування.

Визначено типові моделі злочинної діяльності, що включають способи організації гравальних закладів та онлайн-сервісів, методи залучення гравців і механізми фінансового забезпечення. Встановлено й основні інформаційні ознаки, здатні виступати джерелами доказів: цифрові сліди, дані ігрових серверів, фінансові транзакції, документація, обладнання та правила гри. Їхнє належне виявлення та фіксація мають ключове значення для доведення складу злочину.

На основі проведеного аналізу запропоновано практичні рекомендації, спрямовані на підвищення ефективності діяльності органів досудового розслідування. Серед них – удосконалення методик роботи з цифровими доказами, проведення комплексних фінансових і технічних експертиз, стандартизація процесуальних підходів до опису та дослідження обладнання, а також чітка ідентифікація виду незаконної діяльності у відповідних процесуальних документах.

Результати дослідження доводять, що без міждисциплінарного підходу – поєднання норм кримінального права, процесу, криміналістики та кібербезпеки – неможливо забезпечити належну ефективність виявлення, документування й розслідування незаконного гравального бізнесу. Це зумовлює необхідність подальшого оновлення правових і криміналістичних інструментів, адже лише за таких умов можливо мінімізувати ризики безкарності та розширення незаконних гравальних мереж в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Розслідування окремих видів злочинів: навч. посібник / О.В. Бишевець, М.А. Погорецький, Д.Б. Сергєєва та ін.; за ред. М.А. Погорецького та Д.Б. Сергєєвої. К.: Алерта, 2015. 536 с.
2. Топорецька З. Спосіб підготовки, вчинення та приховування злочину як структурний елемент криміналістичної характеристики злочинів у сфері грального бізнесу. *Адвокат*. 2011. №9 (132). С. 44-48.
3. Розслідування окремих видів злочинів : навчальний посібник. колектив авторів; за ред. М.А. Погорецького та Д.Б. Сергєєвої. К.: Алерта, 2015. 536 с.
4. Топорецька З.М. Криміналістична характеристика незаконного збагачення. *Криміналістика і судова експертиза*. 2019. № 64. С. 305–319. URL: <https://doi.org/10.33994/kndise.2019.64.27>.
5. Топорецька З. М. Криміналістична характеристика декларування недостовірної інформації. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 2. С. 156–166.
6. Сергєєва Д.Б. Топорецька З.М. Криміналістична характеристика службового підроблення. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 3. С. 90–99.
7. Боротьба з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванням тероризму : наук.-практ. посібник: за ред. В.С. Зеленецького, Кротюка В.Л., Файера Д.А. Харків: Кроссруд, 2007. 672 с.
8. Топорецька З.М. Щодо доцільності віднесення поняття «лотерея» до азартних ігор». *Матеріали XIX Всеукраїнської науково-практичної конференції «Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи» (м. Київ, 24 листопада 2023 р.)*. Київ: НАВС, 2023. С. 99–102.
9. Топорецька З.М. Лотереї: 50 питань і відповідей: наук.-практ. вид.; за наук. ред. д.ю.н., проф. М.А. Погорецького. Київ: Алерта, 2019. 222 с.
10. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 9-те вид., переробл. та допов. К.: Юридична думка, 2012. 1316 с.
11. Савченко А.В. Кримінально-правова кваліфікація незаконних азартних ігор. *Адвокат*. 2010. № 1 (112). С. 40-44.
12. Виявлення та розслідування окремих видів злочинів у сфері господарської діяльності, учинених ОГ і ЗО: методичні рекомендації; кол. авт. Дніпро: ДДУВС, 2021. 60 с.
13. Дудоров О.О. Кримінальна відповідальність за незаконну діяльність з організації або проведення азартних ігор, лотерей: аналіз законодавчих новел. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 5. С. 144–152.
14. Онлайн-казино під виглядом телестудії: БЕБ викрило підпільний заклад у центрі столиці. URL: <https://esbu.gov.ua/news/onlain-kazyno-pid-vyhliadom-telestudii-beb-vykrylo-pidpilnyi-zaklad-u-tsentri-stolytsi>.